

УДК 321.124:[316.324.8:004]

ПРО ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДИКТАТУРИ

Мороз М. Ю.

Науковий керівник – канд. філос. н., доц. Горячковська Г. М.
Харківський національний університет радіоелектроніки, каф. філософії,
м. Харків, Україна
тел. 38 (066) 4388040

This work is devoted to the study of the nature of dictatorship. Particular attention is paid to the reasons for such a regime and its consequences for the state. The author examines the factors contributing to the emergence of dictators, such as economic crisis, political instability, social unrest, analyzes their impact on non-authoritarian rule in society, in particular, the erosion of civil liberties, suppression of dissent and human rights violations. The work aims to deepen our understanding of the forces that drive dictatorship and shed light on the complex and often devastating consequences of dictatorial rule.

Сьогодні, в повномасштабній російсько-українській війні демократія бореться з диктатурою. Розуміння цього ціннісного конфлікту набуло для нас екзистенційного значення. Тож ми маємо потребу чітко уявляти, чим є диктатура, як вона виникає і на чому тримається. Метою цього дослідження є розгляд природи та сутності диктатури, її причин і наслідків.

Диктатура є формою правління, за якої суверенна влада зосереджена в руках одного лідера або невеликої групи діячів і немає законодавчих чи конституційних обмежень. Протягом віків диктатури визначали хід людської історії, здебільшого, з руйнівними наслідками. І філософи від часів Платона розмірковували про диктатуру. Зокрема, Н. Макіавеллі у «Державець» стверджував, що правитель має бути готовим використовувати обман, силу, маніпуляції та навіть насильство, щоб зберегти контроль і убезпечити державу [1]. У ХХ столітті теоретичне підґрунтя досягло надзвичайного розвитку та впливу. Зокрема, один з класиків теорії диктатури, політичний філософ, прибічник нацистського режиму – Карл Шмітт зазначав, що диктатура є ефективною та дієвою формою правління, яка може найкраще підтримувати порядок і захищати інтереси держави. Шмітт був переконаний, що демократія є недосконалою і нестабільною системою, схильною до хаосу і конфліктів. Натомість, саме диктатура необхідна під час кризи, оскільки дозволяє вживати швидких і рішучих заходів без затримок і дебатів, характерних для демократичного процесу. Він також стверджував, що лідер диктатури повинен мати абсолютний авторитет і бути готовим використовувати будь-які засоби, необхідні для збереження влади і контролю, включаючи насильство і репресії [2].

Шмітт мав потужних опонентів. Зокрема, Г. Арендт критикувала концепцію «держави винятків» Шмітта і його віру в необхідність сильного авторитарного лідера для збереження порядку, стверджуючи, що це призводить до руйнування демократичних принципів і зловживання владою. Парадокс диктатури в тому, що вона розбещує диктатора, який швидко звикає до довільного правління і не збирається віддавати владу, тож, заради неї має підтримувати стан кризи, який є умовою ухвалення диктатури. Так виникає зачароване коло диктатури.

До причин диктатури відносять: необхідність «сильної руки» для протидії іноземному нападу; потребу загасити контрреволюційні протести; прагнення подолати соціально-економічну кризу в країні; неспроможність помірних політичних сил. Також, коли еліта відчуває, що демократія більше не «працює» на неї, що програш на виборах може означати втрату влади і впливу, виникає спокуса захопити владу і встановити диктатуру. Цьому сприяє політична апатія виборців, які самоусуваються від участі в політичному процесі. Втім, ця апатія поширюється, коли люди переконані, що вони більше не можуть впливати на політику.

Диктатури часто завершуються насильницькою смертю диктатора (Чаушеску, Каддафі), але іноді – поступовою трансформацією в більш демократичні або гібридні форми (Пак Чон Хі). Втім, «здобутки» диктатури завжди пов'язані з утисками прав і свобод. До її наслідків відносять: падіння суспільної моралі; високий рівень соціальних проблем, зокрема, розширення спектру соціально вразливих верств; зарегульованість економіки; милітаризацію суспільного життя, яка може спонукати до певних здобутків науки та техніки; ідеологізацію культури; масовий страх, який залишається у суспільстві на декілька поколінь.

Занепокоєність розповсюдженням диктатур, зокрема через їх агресивну риторичку та загрози назовні [3] виявилася недостатньою. Загрози перетворилися на жорстоку агресію, на війну проти незалежності українського народу, проти демократії. Стратегічна мета диктатури – збереження влади. Тож демократичні інститути потребують свідомого сталого захисту і послідовного зміцнення заради збереження індивідуальних прав і свобод, людської гідності, суспільного прогресу.

Список використаних джерел

1. Мак'явеллі, Н. (2007). Флорентійські хроніки; Державець / Пер. з іт. А. Перепаді. – Харків: Фоліо.
2. Schmitt, C. (1964). Die Diktatur: von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf. – Duncker & Humblot.
3. Fukuyama, F. (2022). Liberalism and its Discontents. – Farrar, Straus & Giroux.